

ПРІОРИТЕТИ ОБОРОННОЇ ПОЛІТИКИ КАНАДИ ТА УКРАЇНСЬКО-КАНАДСЬКЕ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

Кравченко Валерій Вікторович,
кандидат історичних наук, старший науковий співробітник
Давимука Олександра Олегівна

У статті розглянуто зміст політики Канади у сфері безпеки та оборони з урахуванням зміцнення стратегічного співробітництва з Україною. Актуальність дослідження пояснюється трансформацією архітектури євроатлантичної безпеки та потребою в її переосмисленні ключовими міжнародними акторами в контексті сучасних викликів у регіоні Центральної та Східної Європи. Визначено подальші перспективи утвердження Канади як активного міжнародного гравця, зацікавленого в мирному вирішенні конфліктів, що спричиняють порушення прав і свобод людини та підривають систему регіональної безпеки. Аргументовано важливість для України багатостороннього стратегічного партнерства з канадською стороною, яке дає можливість Україні підвищити свій міжнародний статус і бути почутою на світовій арені гравців.

Ключові слова: Канада, Україна, оборонна політика, оборонна стратегія, стратегічне партнерство.

Kravchenko Valerii, Davymuka Oleksandra

PRIORITIES OF CANADA'S DEFENSE POLICY AND UKRAINIAN-CANADIAN MILITARY-TECHNICAL COOPERATION

The article considers the content of Canada's policy in the field of security and defense, taking into account the strengthening of strategic cooperation with Ukraine. Thematic justification is due to the transformation of Euro-Atlantic security architecture and the need for its rethinking by key international actors in the context of current challenges in the region of the Central and Eastern Europe. As a result of the study, the authors demonstrate further perspectives for approval of Canada as an active international player, interested in the peaceful resolution of conflicts that cause violations of human rights and freedoms and undermine the regional security system. In addition, the article analyses the significance for Ukraine of a multilateral strategic partnership with the Canada, which enables Kyiv to improve its international status and to be heard on the international area.

Keywords: Canada, Ukraine, defense policy, defense strategy, strategic partnership.

Постановка проблеми. На відміну від США, Канада виникла не в результаті революції або війни, а мирним, еволюційним шляхом у ході переговорів у 1867 р. між Лондоном та представниками трьох британських колоній у Північній Америці. З часом нова федеральна держава — Домініон Канада — об'єднала шість незалежних

колоній. Незважаючи на відмінності у соціокультурному та економічному розвитку регіонів цієї країни, тут вдалося започаткувати традицію вирішувати складні внутрішньополітичні суперечки й конфлікти шляхом мирних переговорів. Обмеженість військових можливостей також пояснює відсутність мілітаристських настроїв

та месіанських претензій у зовнішній політиці Оттави.

Актуальність вивчення оборонної політики Канади у контексті відносин з Україною пояснюється деструктивними подіями в регіоні Центральної та Східної Європи, зокрема ситуацією на сході України та в Криму, які спричинили зміну євроатлантичного безпекового середовища та актуалізували питання щодо необхідності концептуального переосмислення ключовими глобальними і регіональними акторами подальшої політики в сфері безпеки та оборони.

Аналіз наукових джерел. Історіографія досліджуваної проблеми складається зі значної кількості матеріалів, які можна розділити на кілька груп. Перша група представлена роботами українських учених, котрі займалися дослідженням тематики становлення і розвитку двосторонніх партнерських відносин між Україною та Канадою (С. Аппатов [1], Е. Баран [2], М. Дойчик [3], В. Козик [4], Я. Коземчук [5]). У другій групі – праці зарубіжних науковців, які зробили значний внесок у дослідження проблем канадської зовнішньополітичної діяльності. Серед російських учених, які вивчали міжнародну політику Оттави, можна назвати С. Молочкова [6], Ю. Акімова [7], Є. Комкову [8], А. Кубишкіна [9], Л. Немову [10] та ін. Також велику увагу ролі Канади на світовій арені гравців приділяли Дж. Кіртон [11], М. Байерс [12], Д. Братт [13], Дж. Грант [14], Е. Коен [15], А. Купер [16] та ін. Значна кількість робіт присвячена дослідженням зовнішньополітичного курсу канадського уряду П'єра Трюдо (У. Гордон [17], Б. Тордартсон [18], Дж. Гранатстейн [19]). Утім варто зазначити, що зарубіжній та вітчизняній політичній науці бракує комплексних досліджень стосовно безпекової сфери співпраці між Канадою та Україною.

Метою статті є дослідження оборонної політики Канади як одного з провідних міжнародних гравців, зацікавлених у мирному врегулюванні конфлікту на території України, з урахуванням характеру сьогоденішнього стану стратегічного співробітництва між Оттавою та Києвом. Задля досягнення поставленої мети проаналізовано основоположні документи, що визначають зовнішньополітичну поведінку канадського уряду, охарактеризовано ключові моменти канадсько-української співпраці з огляду на стратегічну важливість такого довгострокового партнерства для обох країн.

Канадська зовнішньополітична традиція та «Перша стратегія оборони»

На формування характеру зовнішньополітичної поведінки Канади вплинули внутрішньополітичні особливості держави та зовнішні фактори. До початку Другої світової війни Оттава дотримувалася ізоляціоністської позиції на міжнародній арені, тим самим уникаючи можливості бути втягнутою у конфлікти, що не зачіпали її інтересів. Події Другої світової війни змусили канадських політичних діячів переосмислити й змінити погляди на зовнішню політику довоєнної доби.

Комплексна система нерівних двосторонніх відносин та асиметричний характер взаємозалежності були вирішальними факторами, що визначали межі припустимого для канадської зовнішньої політики у післявоєнний період. Під час холодної війни процес становлення канадської самостійної зовнішньополітичної ідентичності інколи йшов у розріз з інтересами США, наприклад, у питаннях регіональної політики (війни у В'єтнамі, відносини з КНР й Тайванем, країнами Центральної Америки, Кубою та ін.). Проте союзницькі зобов'язання перед Сполученими Штатами та економічна залежність не дозволяли країні вільно діяти на міжнародній арені.

Завершення холодної війни обумовило розвиток нових тенденцій та парадигм у сфері міжнародної безпеки. Разом із цим відбулися зміни в діяльності провідних акторів міжнародних відносин, у т. ч. Канади. Оттава прагнула якомога ефективніше адаптуватися до нових міжнародних умов для реалізації власного потенціалу й зміцнення своєї міжнародної позиції. Сьогодні зовнішня політика цієї держави залежить від гнучкої оборонної стратегії, актуальність самостійної ролі якої значно зросла.

Чинна оборонна стратегія Канади отримала назву «Перша стратегія оборони» [20] (*Canada First Defence Strategy, CFDS*) і була оприлюднена 19 червня 2008 р., за часів прем'єрства Стівена Харпера. Згідно з її положеннями, Оттава після закінчення холодної війни не стикається з будь-якою безпосередньою або навіть передбачуваною військовою загрозою своїй територіальній цілісності. Жодна зовнішня сила не здатна завдати мілітарної шкоди національній безпеці держави. Водночас

військова політика Канади існує в контексті ширшої зовнішньої політики, де союзники, передусім США, ведуть війни на заморських територіях.

Стратегія зосереджена на загрозах, які виходять від конфліктів інших держав та недержавних суб'єктів міжнародних відносин. Зокрема, документ визначає низку джерел нестабільності в інших країнах, які призводять до насильницьких конфліктів, вирішення яких потребують військових зусиль. До них належать нерівний доступ до природних ресурсів, нерівномірність економічного розподілу матеріальних благ, існування глобальних кримінальних мереж та поява нових ядерних держав. Інші загрози національній безпеці Канади включають незаконний обіг наркотиків та торгівлю людьми, вплив ісламістських бойовиків у ключових регіонах світу, іноземні посягання на природні ресурси Канади, спалахи інфекційних захворювань, захист суверенітету країни в Арктиці, кібератаки.

Видається очевидним, що за час, що минув від публікації «Першої стратегії оборони», світ зазнав різких змін. Основні тенденції та загрози, описані в документі, підтвердилися та збільшилися в масштабі. З'явилися й нові стратегічні виклики у сфері безпеки, зокрема, пов'язані з агресією Росії проти України. Керівництво Канади розуміє необхідність кардинального оновлення найважливішого документа оборонного планування держави найближчим часом.

Оборонна політика уряду Джастіна Трюдо

Уряд Дж. Трюдо був сформований у скрутний час економічних негараздів у країні та складної політичної ситуації в світі. У планах Консервативної партії, основного конкурента лібералів на виборах, було зростання видатків на оборону, тоді як ліберали у своїй передвиборчій риторичі навпаки використовували пацифістську тематику, пообіцявши закінчити військову кампанію в Іраку і Сирії проти ІДІЛ та розширити участь Канади у підготовці місцевих збройних сил і надання гуманітарної підтримки.

Основними завданнями нової оборонної політики Канади ліберального кабінету Дж. Трюдо, в порядку ієрархії, є:

- захист суверенітету Канади;

- оборона Північної Америки;
- ліквідація наслідків стихійних лих, забезпечення операції щодо пошуку та порятунку;
- підтримка миротворчих операцій ООН;
- сприяння безпеці союзників та проведенню коаліційних операцій за кордоном.

Військова присутність Канади в Іраку та Сирії зберігалася до 31 березня 2017 р., наразі ж підрозділи збройних сил уже передислоковані на канадську територію.

Інший вагомий напрямок оборонної політики Канади полягає у прозорому тендері щодо придбання винищувачів на заміну застарілих *CF-18*, з огляду на потреби королівських повітряних сил Канади. Також Оттава готова інвестувати у зміцнення військово-морського флоту, в рамках виконання зобов'язань, закріплених у Національній стратегії суднобудівних закупівель (*National Shipbuilding Procurement Strategy, NSPS*) [21].

Одним із гасел лібералів Дж. Трюдо є «Канада повертається». У сфері зовнішньої політики це відображається у ставленні до миротворчих операцій як таких. Мета уряду лібералів – відновити прихильність Канади до миротворчих операцій Організації Об'єднаних Націй. З метою розширення підготовки військового та цивільного персоналу, залученого до операцій з підтримання миру, Канада втричі збільшила кількість військових інструкторів, зокрема в Іраку. Ще більшою мірою це стосується союзницьких зобов'язань у Північноамериканському командуванні аерокосмічної оборони (*North American Aerospace Defence Command, NORAD*), які є наріжним каменем канадських відносин у сфері оборони зі Сполученими Штатами. Вагомим фактором тут залишається відмова Оттави від закупівлі винищувачів *F-35*, що викликає складнощі в сумісності та надійності інформаційних мереж озброєння двох союзних держав. Крім того, зростання ракетної загрози з боку таких країн, як Іран і Північна Корея, переконало канадську владу у необхідності приєднання до північноамериканської балістичної системи ПРО, яку наразі розбудовують США.

Зміна стратегічного балансу у світі, тенденція до зменшення глобального лідерства США змушують канадський уряд переосмислювати національні інтереси держави і способи їх захисту. Зростання амбіцій Китаю, Росії та інших потужних світових акторів відновило загрозу міждержавної симетричної війни. За існуючих умов Канада відходить від принципу покладання

на оборонну потужність США й підвищує спроможність власних збройних сил.

Оттава вважає гібридну агресію Росії рівнозначною загрозам, які несуть для людства ІГЛ та ядерна програма Північної Кореї. Прем'єр-міністр Дж. Трюдо неодноразово заявляв, що Україна перебуває на передовій захисту демократичного світу від російської агресії, є послідовним прибічником розширення санкцій проти Російської Федерації та необхідності відновлення територіальної цілісності України, збереження балансу сил в Європі.

Традиційно особливе значення для Канади має регіон Арктики, де агресивний авантюризм та експансіонізм Росії (будівництво військових об'єктів) відкрито загрожує національній безпеці Канади. Новий стратегічний ландшафт вимагає від канадського керівництва фундаментальної переоцінки цілей політики у сфері безпеки, а також розміру та структури збройних сил. З цією метою Оттава декларує збільшення оборонного бюджету до 2 % ВВП у середньостроковій перспективі, а також поновлює власні союзницькі зобов'язання в НАТО.

Канадські збройні сили долучилися до групи швидкого розгортання в Європі. З одного боку, такий крок канадського уряду є виконанням союзницьких обов'язків в Альянсі, свідченням підтримки політики НАТО, спрямованої на активне стримування російської загрози. З іншого боку, масштаб участі надає Канаді можливість стати ключовим, якщо не рівнозначним, гравцем у НАТО поряд із США та Німеччиною. Цей крок також може збільшити вагу канадської політики в Європі і сприяти обстоюванню Оттавою необхідних їй рішень в Альянсі.

Майбутня оборонна стратегія Канади

Першою спробою переглянути основи оборонної політики держави пов'язані з публікацією в листопаді 2015 р. Центром дослідження міжнародної політики Університету Оттави консультативного документа під назвою «Канадська зовнішня політика оборони і безпеки» (*Canada's International Security and Defence Policy*) [22]. Документ призначався новому прем'єр-міністру Канади й окреслював політичні перспективи до 2030 р.

У документі вказується, що у зв'язку з глобальними змінами в світі Канаді необхідно переглянути стратегію безпеки в усіх напрямках. Основними викликами для держави його автори вважають агресивну політику Росії, міграційну кризу в Європі, становлення Китаю як наддержави, стагнацію в США, діяльність ІДІЛ на Близькому Сході, зростаючий інтерес у світ до Арктичного регіону. Основними завданнями у сфері безпеки є оборона спільно зі США Північноамериканського континенту та Арктичного регіону, просування іміджу Канади шляхом активізації дипломатичної та гуманітарної діяльності.

Положення «Канадської зовнішньої політики оборони і безпеки» були покладені в основу більш фундаментального документа під назвою «Огляд оборонної політики 2016» (*Defence Policy Review*) [23], виданого Міністерством оборони Канади влітку 2016 р. Згідно з його положеннями, політика оборони Канади полягає в підтримці високого рівня боєготовності збройних сил та їх використанні як важеля у зовнішній політиці. Підкреслюється значення невійськових аспектів та дипломатичних методів.

В «Огляді оборонної політики 2016» зазначається, що Канада безпосередньо зацікавлена в сприянні глобальному миру та безпеці з урахуванням географії, залежно від міжнародних торговельних зв'язків, зобов'язань за міжнародними договорами і прихильності до поширення ліберально-демократичних цінностей. Також Канада нагадує про свою відданість НАТО як основі трансатлантичної безпеки і вважає за необхідне брати участь у коаліційних місіях Альянсу. Оттава має намір продовжувати свою діяльність в ООН, входячи до десятки найбільших донорів бюджету організації. Канада робить свій внесок у модернізацію та розширення миротворчих операцій та місій з підготовки персоналу.

Канадсько-українське партнерство

Канадсько-українське стратегічне партнерство зумовлюється тісними історико-культурними зв'язками, що поєднують держави протягом декількох століть. Інтерес канадської сторони до України значно зріс у контексті сьогоднішньої політичної кон'юнктури в регіоні Центральної та Східної Європи.

Геополітичний вимір відносин між країнами розглядається крізь призму сучасних безпекових викликів, серед яких на перший план виступає агресивна політика Росії. Починаючи із вторгнення в Грузію 2008 р. та закінчуючи сьогоднішньою війною в Україні, Москва послідовно підриває систему міжнародного права. Російські військово-морські маневри в Ла-Манші, неодноразові порушення повітряного військового простору країн Балтії, імітація атак російським винищувачем-бомбардувальником на військові кораблі ВМС США свідчать про відверту й провокативну поведінку Кремля, спрямовану проти держав – членів Північно-атлантичного альянсу. Ці тенденції підкреслюють необхідність для НАТО та, зокрема, для Канади вибудувати узгоджену політику стримування в регіоні, аби зупинити Москву від подальшої агресії.

Канада залишається стійкою у своїй позиції щодо Росії, відіграючи роль посередника між українською стороною та європейськими державами, «адвоката» української сторони у євроатлантичному регіоні. Оттава залишається прихильницею збереження режиму антиросійських санкцій: у листопаді 2016 р. нею додано до санкційного списку 15 росіян, заморожено їхні активи та заборонено канадським компаніям укладати угоди з вищезазначеними особами. Наразі канадська політична спільнота обговорює можливість підтримки урядом законопроекту, укладеного на основі «справи Магнітського», покликаною ввести санкції проти офіційних осіб з Росії та інших країн, які можуть бути причетними до порушення прав людини, та конфіскувати активи і майно таких іноземних громадян.

Особлива увага приділяється співробітництву між Оттавою та Києвом в оборонній сфері. З 2014 р. Канада спільно із союзниками по НАТО бере активну участь в акціях підтримки безпеки стабільності в Центральній та Східній Європі. Чіткий сигнал до необхідності стримування Росії в регіоні простежується у патрулюванні повітряного простору Румунії, розміщенні фрегатів у Середземному та Чорному морях, розміщенні 455 чол. особового складу канадської тактичної групи в Латвії, яка почала офіційно діяти 19 червня 2017 р. Військова допомога Збройним Силам України також є вагомим частиним комплексу заходів Канади з підтримки безпеки в регіоні, що включає сприяння військово-технічному розвитку нашої держави, підвищення рівня її обороноздатності.

У вересні 2015 р. Канада відправила в Україну 200 військових інструкторів, які на Яворівському полігоні розпочали реалізовувати операцію *Unifier*, спрямовану на допомогу в розбудові, розвитку та модернізації потенціалу Збройних Сил України. Понад 3 100 українських військовослужбовців пройшли тренування в рамках 90 навчальних програм із бойового забезпечення, стрілецької підготовки, модернізації логістики, дій у разі загрози застосування вибухових пристроїв (знешкодження боєприпасів), дій військової поліції та надання першої допомоги на полі бою. З моменту першого розгортання операції у вересні 2015 р., навчальна місія значно розширила базу знань і практичних навичок українських військових. Водночас канадські солдати отримали цінну інформацію від українських Збройних Сил про військову тактику Росії.

З огляду на сьогоднішню міжнародну геополітичну турбулентність, принципове значення для українсько-канадських відносин має рішення уряду Канади від 6 березня 2017 р. продовжити операцію *Unifier* до кінця березня 2019 р. Місія знову залучатиме близько 200 канадських військовослужбовців, дислокованих в Україні. Разом зі своїми союзниками по НАТО і урядом України, канадські збройні сили будуть продовжувати сприяти професійному розвитку і розширенню можливостей українських військових шляхом проведення низки навчальних заходів. Новий етап розгортання операції в Україні передбачатиме тренування з використання індивідуальних засобів захисту, стрілецької підготовки, тактичного маневрування, знешкодження вибухонебезпечних боєприпасів, комунікації, виживання в бойових умовах, військової етики, модернізації системи матеріально-технічного забезпечення. Окрім того, Канада здійснюватиме підтримку стратегічної інституційної реформи оборонного відомства України.

На сьогодні Канада розглядає Україну як державу, на яку спрямована першочергова увага (*country of focus*) та яка виступає головним реципієнтом військово-технічної допомоги від канадської сторони. Останніми роками така допомога включає надання нелетальної військової зброї, систем тактичного зв'язку, переносного польового госпіталю, обладнання для утилізації вибухонебезпечних боєприпасів, тактичних аптечек, окулярів нічного бачення, бронешилетів та кевларових шоломів, індивідуального спорядження та обмундирування. Таке обладнання є життєво важливим на полі бою та дозволяє підвищити ефективність

дій ЗСУ, зменшуючи при цьому фінансове навантаження на український бюджет.

Продовженням цього вектору співробітництва стала підписана 3 квітня 2017 р. Домовленість про оборонне співробітництво між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони і збройними силами Канади [24], яка покликана сприяти налагодженню контактів з представниками канадської оборонної промисловості та підвищити рівень забезпечення України сучасною військовою технікою та озброєнням. Документ визначає п'ять пріоритетних напрямів співробітництва, а саме: оборонні дослідження, включно з розробкою і виробництвом; логістику; матеріальне забезпечення; оборонну політику; військово освіту. Основним поштовхом для прийняття документа став російський фактор, однак Домовленість передбачає довгострокову співпрацю держав в сфері безпеки і оборони, яка охоплює широке коло питань, що виходять за межі проблеми війни з Росією.

Протягом останнього часу відбулися вагомі зміни у торговельно-економічній співпраці держав, що характеризуються укладенням Угоди про зону вільної торгівлі між Оттавою та Києвом (*Canada-Ukraine Free Trade Agreement, CUFTA*) 11 липня 2016 р. [25]. Основні переваги *CUFTA* можна підсумувати так:

- взаємне усунення нетарифних бар'єрів у торгівлі;
- безмитний доступ для України до 98 % товарів канадського ринку;
- модернізація виробництва держав та підвищення конкурентоспроможності своїх товарів на нових ринках;
- сприяння залученню додаткових інвестицій для розвитку українського бізнесу;
- відкриття «трикутника можливостей» для активної співпраці між Україною, Канадою та Євросоюзом.

Відповідно до Угоди, українські підприємці отримують підтримку у виході на канадський ринок, зокрема через проект *Trade and Investment Support project (CUTIS)*. Наразі канадсько-українські торговельні відносини відіграють досить скромну роль у загальних глобальних торговельних потоках Канади, а *CUFTA* передбачає сприяння збільшенню прозорості та прогнозованості для канадських і українських інвесторів, застосування країнами санітарних та фітосанітарних норм СОТ, поліпшення положення, що стосуються непрямої експропріації, врегулювання суперечок

на рівні інвестор – держава. Угода також повинна стимулювати загальне поліпшення умов праці, санітарних норм і безпеки, якість роботи.

Угода про зону вільної торгівлі з Канадою дуже важлива для економічного здоров'я і соціальної стабільності Української держави в час, коли російський фактор ставить під загрозу стабільність її відносин з торговельними партнерами. Тому торговельні відносини між Україною і Канадою не можна розглядати лише крізь призму економіки. Така співпраця повинна розглядатися в контексті довгострокової безпеки обох країн.

Висновки

Канада є важливим міжнародним актором у сфері безпеки. Перемога лібералів на парламентських виборах у листопаді 2015 р. та формування нового кабінету міністрів на чолі з Дж. Трюдо надали нового поштовху зовнішньополітичній активності Оттави, що відобразилось у поновленні союзницьких зобов'язань із стримування Росії на східному фланзі НАТО. Одним із проявів інтересу Канади до європейських справ є допомога Україні в протистоянні російській агресії. Основним внутрішнім викликом для Оттави у сфері безпеки залишається скорочення видатків на оборону, що має бути компенсовано новою раціонально орієнтованою оборонною стратегією.

Нова оборонна стратегія Канади, що розробляється на основі «Огляду оборонної політики 2016 р.», буде ґрунтуватися на ретельному аналізі довгострокової перспективи внутрішніх і міжнародних тенденцій та загроз. Зміна стратегічного балансу у світі, прискорене скорочення витрат на оборону США змушують канадський уряд переосмислювати національні інтереси держави і способи їх захисту. Від часів закінчення холодної війни Канада змінила акцент застосування збройних сил із ведення звичайної війни на боротьбу з повстанцями та асиметричні військові дії. Однак зростання амбіцій Росії та інших потужних світових акторів відновило загрозу міждержавної симетричної війни. Новий стратегічний ландшафт вимагає від канадського керівництва фундаментальної переоцінки цілей політики у сфері безпеки, а також розміру і структури збройних сил.

Для України Канада залишається одним із головних зовнішньополітичних союзників, від якого вона постійно отримує політичну, фінансову,

гуманітарну та військово-технічну підтримку. У нашої держави з цією країною завжди були особливі відносини завдяки чисельній українській діаспорі. Крім того, останніми роками країни зближує спільна загроза — обидві межують з агресивно налаштованою Росією та однаково налаштовані на протистояння дестабілізаційним діям Москви. Особливість відносин підкреслюється такими визначними для обох країн подіями, як укладення Угоди про зону вільної торгівлі, Угоди про оборонну співпрацю, продовженням реалізації Канадою операції *Unifier* тощо.

Співробітництво з Україною дає змогу Канаді підкреслити своє значення як активного міжнародного актора, зацікавленого у мирному вирішенні конфліктів, що призводять до порушення прав і свобод людини; а також у врегулюванні деструктивних тенденцій в регіоні Центральної та Східної Європи, які призводять до порушення геополітичної стабільності та підривають систему північноатлантичної безпеки. Для України ж співпраця з канадською стороною дає можливість не лише отримувати допомогу і преференції, розвивати зв'язки з однією з провідних

демократичних держав світу та підвищувати свій міжнародний статус. Для нашої держави відносини з Канадою — це можливість бути почутою на світовій арені гравців, які не повною мірою усвідомлюють рівень загрози з боку Російської Федерації. Саме тому взаємодія між двома країнами має відбуватися на різних рівнях співпраці: між політичними елітами, оборонними відомствами, економіками та, врешті-решт, суспільствами. Як країни зі схожими підходами та принципами (*likeminded countries*), Україна і Канада мають скористатися тісними історико-культурними зв'язками для побудови такого стану відносин, від якого обидві отримуватимуть максимальну вигоду.

З огляду на актуальність розглянутої теми, **перспективами подальших наукових досліджень** мають стати поглиблений аналіз оборонної сфери співпраці між Оттавою та Києвом у контексті трансформації сучасної архітектури міжнародної безпеки, а також вироблення можливих рекомендацій для відповідних органів державної влади стосовно подальшого зовнішньополітичного курсу України в євроатлантичному напрямі.

Список використаних джерел

1. Аппатов С., Горбатюк Н. Океан — не перепона. Формування україно-канадських відносин і роль у цьому української діаспори // Політика і час. — 1998. — № 10. — С. 16–20.
2. Баран Е. Канадське співробітництво з Україною. Зовнішня торгівля // Зовнішня торгівля. — 1999. — № 1–2. — С. 31–35.
3. Дойчик М. Стосунки України та Канади в 1991–1996 рр. : патронат чи співробітництво // Нова політика. — 1998. — № 4. — С. 9–13.
4. Козик В.В. Міжнародні економічні відносини. — К. : Знання, 2006. — С. 295–304.
5. Коземчук Я. Українсько-канадські взаємини в 1991–2001 роках [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://newright.primordial.org.ua/canada.htm>
6. Молочков С.Ф. Внешняя политика Канады: факторы, особенности, проблемы // США и Канада: экономика, политика, культура. — 2000. — № 10. — С. 59–75.
7. Акимов Ю.Г. Канадское общество на пороге XXI века // США и Канада: экономика, политика, культура. — 2001. — № 8. — С. 47–61.
8. Комкова Е.Г. Меняющаяся международная роль Канады: от глобализма к регионализму // США и Канада: экономика, политика, культура. — 2007. — № 8. — С. 39–52.
9. Кубышкин А.И., Соколов В.И. Проблема национальной безопасности в контексте канадо-американских отношений. — Волгоград : «ВолГу», 2007.
10. Немова Л.А. Социально-экономическая политика государства в Канаде. — М. : ИНИОН, 2004.
11. Kirton J.J. Canadian Foreign Policy in a Changing World. — Toronto : University of Toronto, Nelson Education Ltd., 2007.
12. Byers M. Intent For A Nation: What is Canada For: A Relentlessly Optimistic Manifesto for Canada's Role in the World. — Vancouver : D&M Publishers, 2012.
13. Bratt D, Kukucha C.J. Warriors or Boy Scouts? Canada and Peace Support Operations // Readings in Canadian Foreign Policy: Classic Debates and New Ideas. — Oxford : Oxford University Press, 2007.
14. Grant G. Lament for a Nation: the Defeat of Canadian Nationalism. —* Toronto : McClelland & Stewart LTD, 1965.
15. Cohen A. While Canada Slept: How we Lost our Place in the World. —Toronto : McClelland & Stewart LTD, 2003.

16. Cooper A.F. *Canadian Foreign Policy. Old Habits and New Directions.* — Scarborough : Prentice Hall, 1997.
17. Gordon W. *A Political Memoir.* — Toronto : McClelland & Stewart LTD, 1977.
18. Thordarson B. *Trudeau and Foreign Policy. A Study in Decision-making.* — Toronto : Oxford University Press, 1972.
19. Granatstein J., Bothwell R. *Pirouette: Pierre Trudeau and Canadian Foreign Policy.* — Toronto : University of Toronto Press, 1990.
20. *Canada First Defence Strategy 2008* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.forces.gc.ca/en/about/canada-first-defence-strategy.page>
21. *National Shipbuilding Procurement Strategy 2011* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.tpsgc-pwpsc.gc.ca/app-acq/sam-mps/snacn-nsps-eng.html>
22. McRae R., Mitchell J.R., Beare S.A., Hlatky S., Sloan E. *Canada's International Security and Defence Policy.* — Ottawa : University of Ottawa, 2015.
23. *Defence Policy Review 2016* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://dgraapp.forces.gc.ca/en/defence-policy-review/index.asp>
24. Домовленість про оборонне співробітництво між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Канади і Збройними Силами Канади від [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/124_053-17
25. *Text of the Canada-Ukraine Free trade agreement 2016* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://international.gc.ca/trade-commerce/trade-agreements-accords-commerciaux/agr-acc/ukraine/text-texte/toc-tdm.aspx?lang=eng>

References

1. Appatov, S. & Horbatiuk, N. (1998). Okean — ne perepona. Formuvannia ukraino-kanadskykh vidnosyn i rol u tsomu ukrainsoi diaspori [Formation of Ukrainian-Canadian relations and a role of Ukrainian diaspora]. *Polityka i chas — Politics and Time*, 10, 16–20 [in Ukrainian].
2. Baran, E. (1999). Kanadske spivrobitnytstvo z Ukrainou. Zovnishnia torhivlia [Canadian Cooperation with Ukraine. Foreign trade]. *Zovnishnia torhivlia — Foreign Trade*, 1–2, 31–35 [in Ukrainian].
3. Doichyk, M. (1998). Stosunky Ukrainy ta Kanady v 1991–1996 rr. : patronat chy spivrobitnytstvo [Relations between Ukraine and Canada in 1991–1996: patronage or cooperation]. *Nova polityka — New Politics*, 4, 9–13 [in Ukrainian].
4. Kozyk, V.V. (2006). *Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny [International Economic Relations]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
5. Kozemchuk, Ya. *Ukrainsko-kanadski vzaiemy v 1991–2001 rokakh [Ukrainian-Canadian relations in 1991–2001]*. (n. d.). *newright.primordial.org.ua*. Retrieved from <http://newright.primordial.org.ua/canada.htm> [in Ukrainian].
6. Molochkov, S.F. (2000). Vneshniaia polityka Kanady: faktory, osobennosti, problemy [Canada's foreign policy: factors, features, problems]. *SShA i Kanada: ekonomyka, polityka, kultura — The USA and Canada: economics, politics, culture*, 10, 59–75 [in Russian].
7. Akymov, Yu.H. (2001). Kanadskoe obshchestvo na poroge XXI veka [Canadian society on the threshold of the 21st century]. *SShA y Kanada: ekonomyka, polityka, kultura — The USA and Canada: economics, politics, culture*, 8, 47–61 [in Russian].
8. Komkova, E.H. (2007). Meniaiushchaisia mezhdunarodnaia rol Kanady: ot globalizma k rehionalizmu [The changing international role of Canada: from globalism to regionalism]. *SShA y Kanada: ekonomyka, polityka, kultura — The USA and Canada: economics, politics, culture*, 8, 39–52 [in Russian].
9. Kubyshkyn, A.Y., & Sokolov, V.Y. (2007). *Problema natsionalnoi bezopasnosti v kontekste kanado-amerikanskikh ot-noshenii [The problem of national security in the context of Canadian-American relations]*. Volgograd: «VolHu» [in Russian].
10. Nemova, L.A. (2004). *Sotsialno-ekonomicheskaiia politika gosudarstva v Kanade [Social and economic policy of the state in Canada]*. Moscow: YNYON [in Russian].
11. Kirton, J.J. (2007). *Canadian Foreign Policy in a Changing World*. Toronto: University of Toronto, Nelson Education Ltd. [in English].
12. Byers, M. (2012). *Intent For A Nation: What is Canada For: A Relentlessly Optimistic Manifesto for Canada's Role in the World*. Vancouver: D&M Publishers [in English].
13. Bratt, D., & Kukucha, C.J. (2007). Warriors or Boy Scouts? Canada and Peace Support Operations. *In Readings in Canadian Foreign Policy: Classic Debates and New Ideas*. Oxford: Oxford University Press [in English].
14. Grant, G. (1965). *Lament for a Nation: the Defeat of Canadian Nationalism*. Toronto: McClelland & Stewart LTD [in English].

15. Cohen, A. (2003). *While Canada Slept: How we Lost our Place in the World*. Toronto: McClelland & Stewart LTD [in English].
16. Cooper, A.F. (1997). *Canadian Foreign Policy. Old Habits and New Directions*. Scarborough: Prentice Hall [in English].
17. Gordon, W. (1977). *A Political Memoir*. Toronto: McClelland & Stewart LTD [in English].
18. Thordarson, B. (1972). *Trudeau and Foreign Policy. A Study in Decision-making*. Toronto: Oxford University Press [in English].
19. Granatstein, J., & Bothwell, R. (1990). *Pirouette: Pierre Trudeau and Canadian Foreign Policy*. Toronto: University of Toronto Press [in English].
20. Canada First Defence Strategy 2008. (n. d.). *forces.gc.ca*. Retrieved from <http://www.forces.gc.ca/en/about/canada-first-defence-strategy.page> [in English].
21. National Shipbuilding Procurement Strategy 2011. (n. d.). *tpsgc-pwgsc.gc.ca*. Retrieved from <http://www.tpsgc-pwgsc.gc.ca/app-acq/sam-mps/snacn-nsps-eng.html> [in English].
22. McRae, R., Mitchell, J.R., Beare, S.A., Hlatky, S., & Sloan, E. (2015). *Canada's International Security and Defence Policy*. Ottawa: University of Ottawa [in English].
23. Defence Policy Review 2016. (n. d.). *dgpaapp.forces.gc.ca*. Retrieved from <http://dgpaapp.forces.gc.ca/en/defence-policy-review/index.asp> [in English].
24. Domovlenist pro oboronu spivrobotnytstvo mizh Ministerstvom oborony Ukrainy ta Ministerstvom natsionalnoi oborony Kanady i Zbroinymy Sylamy Kanady [Canada-Ukraine Defence Cooperation Arrangement]. (n. d.). *zakon2.rada.gov.ua*. Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/124_053-17 [in Ukrainian].
25. Text of the Canada-Ukraine Free trade agreement 2016. (n. d.). *international.gc.ca*. Retrieved from <http://international.gc.ca/trade-commerce/trade-agreements-accords-commerciaux/agr-acc/ukraine/text-texte/toc-tdm.aspx?lang=eng> [in English].